

AIMO NUMMI

RUSOJUURI

MATKASI RIKKAKASVINA SUOMEEN

Peltorusojuuri, *Lithospermum arvense*, on eräs monista muinaistulokkaista¹, jotka tulivat Suomeen peltokasvien siementen mukana. Se on peräisin Välimeren maista ja Keski-Euroopasta.

Rusojuuri oli yleinen ilmeisesti ainakin jo keskiajalla. Rusojuuren siemeniä on varmaankin tullut meille myöhemminkin viljelykasvien siementen mukana.

Vanhassa peltoviljelyssä sen kasvustoja saattoi säilyä vuodesta toiseen kylvääntyneenä peltojen liepeille.

Rusojuuri kuuluu lemmikkikasveihin (*Boraginaceae*). Se on yksivuotinen, mutta joskus se kuitenkin itää jo syksyllä ja säilyy taimena yli talven (nk. *talviannuelli*). Se on ilmeisesti usein ollut rukiin kylvöksessä taimena yli

talven.

¹ ARKEOFYYTTI

eli muinaistulokas on kasvilaji, joka on kulkeutunut Suomeen ja asettunut kasvupaikalleen ihmisen toiminnan ansiosta jo hyvin varhain, karkeasti ottaen ennen 1600-luvun alkupuolta.

UUSTULOKAS

Sama kasvi voi olla levinnyt joillekin seuduille, esimerkiksi Pohjois-Suomeen, vasta myöhemmin. Tälöin kasvi on siellä *uustulokas*.

VAATIMATTOMAN NÄKÖINEN VÄRIKASVI

Peltorusojuuri on harmaakarvainen, 15–30 cm korkea kasvi, jonka kukinto on huomaamaton, kellanvalkoinen, sisältä punavioletti. Kallioilla ja kedoilla, missä sitä vielä joskus tavataan, kasvi jää usein alle kymmenen senttiä korkeaksi.

Hedelmykset ovat kovia, mistä johtuu kasvin nimi *Lithospermum* - "kivisiemen". Tieteellinen nimi on peräisin jo **Dioskorideksen** ajoilta (50 jKr).

Elias Tillandz käytti siitä vuonna 1683 suomenkielistä nimeä "kivitaudin siemen". Kun hän mainitsee myös nimen "pärlört", on mahdollista, että hän tarkoittikin toista, meillä harvinaista rusojuurilajia, **rohtorusojuurta**, jonka lohkohedelmät ovat sileitä ja posliininvalkoisia.

Rusojuuri on saanut nykyisen suomenkielisen nimensä värjäävästä, *alkanniini*-nimistä väriainetta sisältävästä juurestaan. Se värjää muun muassa kasvikokoelmien paperit sinipunervaksi. Kasvin väriainetta on käytetty huulipunana ja poskivärinä, "sminkkinä", mistä johtuu kasvin ruotsinkielinen nimi "*Sminkrot*" ja saksankielinen nimi "*Bauernschminke*". Kasvin lehtiä puolestaan on käytetty tee-aineiksina.

RUSOJUURI ON HÄVIÄMÄSSÄ

Rusojuuri ei enää voi levitä samalla tavoin kuin aikanaan. Rusojuuren siemeniä enää tule viljelykasvien siementen mukana viljelyksille, sillä siementen puhdistusmenetelmät ovat nykyään tehokkaita. Lisäksi pelloilta ovat hävinneet ojanpientareet ja muut rusojuurelle sopivat kasvupaikat, eikä se

pysty kilpailemaan heinikon kasvien kanssa.

Hiitosen Suomen kasvion ilmestyessä vuonna 1933 peltorusojuuri oli vielä luokiteltu yleiseksi ja sen "vaihtoarvo" oli 1. Nykyään peltorusojuuri on hävinnyt kokonaan Keski-Suomesta ja etelässäkin se on harvinainen. **Se on nykyään eräs valtakunnallisesti uhanalaisista kasvilajeista.**

Se sinnittelee kääpiökasvuisena esimerkiksi **Hakoisten muinaislinnan** kallioilla ja muilla samankaltaisilla, kuivuudesta johtuen vähälajisilla paikoilla. Peltorusojuuri ei luultavasti liity Hakoisten muinaislinnan toimintoihin. Rusojuuri on yleensä tavattu sellaisilla paikoilla, jotka eivät ole olleet tehokkaan maankäytön piirissä, esimerkiksi kyläkallioilla ja -kedoilla, siis lähellä viljelyksiä. Toinenkin tuntemani löytöpaikka, Porvoon Husholmenin muinaislinnan tie, on luonteeltaan samanlainen, lähellä peltoja oleva vanha, kuiva hiekkatie. Päijät-Hämeen alueella peltorusojuuri on tavattu Hollolan Heinlammin kalliokedoilla.

LÄHTEET:

Antti **Hovi**: *Päijät-Hämeen perinnemaisemat*

Leena **Hämet-Ahti** ym.: *Retkeilykasvio*
Johannes **Lid**: *Norsk og svensk flora*

Lindman: *Nordens flora*, text

Ludvig **Reinhardt**: *Kulturgeschichte der Nutzpflanzen 2*